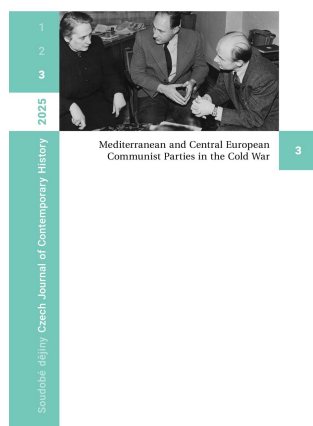

Format de citation

Lovčí, Radovan : recension de : Artemis Joukowsky, Vzдоровали нацистům. Sharpovi a jejich válka, Praha : Nakladatelství Unitaria, 2019, dans : Soudobé dějiny, 2022, 1, p. 330-335, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/51fc9cb645ab4e469fc8206452749f30>

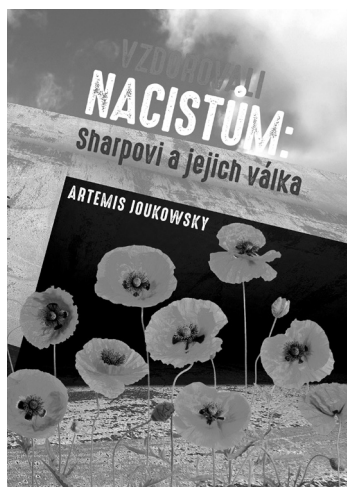
copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Američtí zachránci ve stínu Nicholase Wintona

Radovan Lovčí

-WXEZŠWOLŠHNMRIŠMPSŠGOŠJEOPYXEŠ9RMZIVMX]Š/EVPSZ]

JOUKOWSKY, Artemis:

Vzdorovali nacistům: Sharpovi a jejich válka.

Z anglického originálu přeložila Ruth Jochanan Weiniger.
Praha, Unitaria 2019, 248 stran,
ISBN 978-80-86105-81-9.

Bez větší pozornosti médií i historiků byla v roce 2019 uvedena na trh kniha Američana Artemise Joukowského s názvem *Vzdorovali nacistům: Sharpovi a jejich válka*. Pečlivý překlad z původního amerického vydání pořídila religionistka Ruth Jochanan Weiniger.¹

Autor této dvojité biografie Artemis Joukowsky III. je zkušeným publicistou, a dokonce režisérem několika dokumentárních filmů o lidech s různými typy zdravotního postižení. Životní osudy reverenda Waitstilla Sharpa a jeho ženy Marthy (1902–1985, 1905–1999), unitářů z amerického státu Massachusetts, však lze pokládat za jeho osobní záležitost. Manželé Sharpovi byli totiž Artemisovými prarodiči, jimž se díky záchraně mnoha ohrožených životů před nacismem

¹ Viz JOUKOWSKY, Artemis: *Defying the Nazis: The Sharp's War*. Boston, Beacon Press 2016.

dostalo té cti, že jejich jména byla oceněna titulem „Spravedliví mezi národy“ a vytesána do pamětní zdi v izraelském památníku obětí a hrdinů holokaustu Jad Vašem.

Předmluvu k českému vydání knihy zajistila profesorka filozofie Anna Hogenová. Vyzdvihla v ní aktivity Sharpových, aniž by ovšem všechny zásluhy připsala pouze jim, jak se to někdy děje v případě obdobné humanitární mise Brita Nicholase Wintona. Ten je často nesprávně personifikován do role hlavního či jediného zachránce přibližně šesti set sedmdesáti dětí, převážně židovského původu, jež se mu na přelomu let 1938 a 1939 podařilo dostat z českých zemí do zahraničí. Ve skutečnosti byl ovšem Winton jen jedním z klíčových pracovníků mise, jejíž jádro tvořili spolu s ním zvláště Doreen Warrinerová, Trevor Chadwick, Bill Barazetti a Beatrice Wellingtonová, jak objasňuje kniha Williama R. Chadwicka *Záchrana českých uprchlíků 1938–39*.² Stejně tak zdůrazňuje i Hogenová, že by práce amerických unitářů, manželů Sharpových, byla zcela nemyslitelná bez pomoci dalších jedinců či pomocných organizací, s nimiž byli oba v úzkém kontaktu.

Autorka předmluvy taktéž upozorňuje na málo známé spojení Sharpových s Alicí Masarykovou, nejstarší dcerou Tomáše Garrigua Masaryka. Správně ji ohledně církevní příslušnosti sice řadí do Církve československé evangelické (CČE), mylně ale církev nazývá přízviskem „liberální“ (ostatně podobně jako sám autor díla později v textu). Snad zde došlo k záměně s Církví československou, která v době první Československé republiky spolu s unitáři člensky náležela do liberálně orientované Mezinárodní společnosti za náboženskou svobodu (*International Association for Religious Freedom*). Anebo možná došlo k nesprávnému ztotožnění CČE s liberály též díky osobně svobodomyšlnému přístupu k náboženství, který zaujímali Tomáš i Alice Masarykovi. Tuto charakteristiku dvou jejích známých členů však rozhodně nelze přenášet na celou církev!

Knihy je rozdělena do sedmadvaceti velice čtivě psaných kapitol. Vědecký zájem zde ovšem ustoupil snaze o maximální popularizaci díla. To sice v závěru obsahuje přehled hlavních informačních zdrojů, nicméně poznámky a odkazy pod čarou byly nakonec obětovány a v publikaci se až na drobné výjimky nevyskytují.

Waitstill Sharp působil v době okolo přijetí mnichovského diktátu coby unitářský duchovní ve Wellesley Hills ve státě Massachusetts. Spolu s chotí Marthou měli tehdy sedmiletého syna Hastingse a dvouletou Marthu Content. Tehdy také padlo rozhodnutí vedení amerických unitářů poslat do Československa humanitární misi, nejen pro pomoc s vystěhovalcům ohrožených osob. K účasti

² CHADWICK, William R.: *Záchrana českých uprchlíků 1938–39: Sir Nicholas Winton nebyl sám*. Praha, Mladá fronta 2017. Titul je překladem Jitky Herynkové z původního vydání *The Rescue of the Prague Refugees 1938–39* (Leicester, Matador 2010).

byli přemluveni oba manželé, ačkoli to pro ně znamenalo dočasně svěřit jejich děti do péče rodinných přátel.

Na cestu do Evropy se vydali 4. února 1939, kdy na lodi opustili New York. Do Prahy dorazili o dvacet dní později a zřídili si kancelář ve Vyšehradské ulici č. 16, kde sídlil Ústřední institut pro uprchlíky. V jeho prostorách působily mise obdobné té jejich. Úzkou spoluprací navázali zvláště s Britským výborem pro uprchlíky z Československa (*British Committee for Refugees from Czechoslovakia*), především pak s jeho členkou, kvakerkou Tessou Rowntreeovou (proto je někdy mise Sharpových v literatuře zjednodušeně, avšak nepřesně označována za unitářsko-kvakerský podnik). Kromě vedoucích postav tuzemské Unitarie jim byli v Čechách nápomocni aktivisté z Československého červeného kříže, zejména již řečená Alice Masaryková. Právě té pak oba pro změnu pomohli při organizaci jejího odchodu z vlasti, kde jí po 15. březnu 1939 hrozilo zatčení gestapem. V kontaktu byli též s poslankyní Františkou Plamínkovou či profesorem filozofie Janem Blahoslavem Kozákem.

I po obsazení zbytku českých zemí nacisty pokračovali Sharpovi v zajišťování víz pro nejrůznější žadatele, ohrožené kvůli svému etnickému původu či politické minulosti. Nezprostředkovávali přitom jen pobyt ve Spojených státech či Velké Británii, ale snažili se dostat tyto lidi kamkoli za hranice, třeba i do států Jižní Ameriky. Někdy pro jistotu přímo doprovázeli uprchlíky na jejich cestě do exilu. Martha například s desítkami uprchlíků odcestovala do Londýna, kde – vzdor původním plánům mise – vypomohla též Janu Masarykovi, od něhož přivezla do vlasti informace pro československý odboj. Sharpovi tak působili poněkud „na hraně“ zákona. *De facto* pomáhali nepřátelům Německé říše, za což jim mohlo hrozit zatčení gestapem, které na ně nasazovalo své slídily.

V srpnu 1939 byli Sharpovi nuceni své úsilí ukončit a počátkem září se navrátili do Spojených států. Svou misi tím pokládali za skončenou. Ne tak ale autoritativní prezident amerických unitářů Frederick May Elliot, jenž byl výsledkem nadšen a bez ohledu na potřeby dětí Sharpových oba manžele v podstatě přinutil přijmout další misi. Ta měla pokračovat na Pyrenejském poloostrově a ve vichistické Francii v roce 1940. Odmítnutí by znamenalo upadnout v nemilost u něho samého i vedení amerických unitářů. Ač to Joukowsky jen decentně naznačuje, Elliotovo chování zde hraničilo až s vydíráním!

Sedmnáctého června 1940 tak opustili Sharpovi znovu New York a vydali se na další několikaměsíční výjezd do Evropy. Zde v neméně náročných podmínkách organizovali vystěhování desítek osob do bezpečných států, zajišťovali humanitární pomoc pro uprchlíky a osobně přispěli k záchraně některých prominentních intelektuálů a jejich rodin, například spisovatelů Liona Feuchtwangera, Franze Werfela či příslušníků rodiny Mannovy.

Po skončení svého úkolu nedovedli opustit nastavený kurz. Pomoc dětem, sirotkům, uprchlíkům i jiné lidskoprávní snažení se staly trvalou životní náplní obou manželů. Odvrácenou stránkou tohoto údělu se ovšem stalo odcizení jejich vlastních dětí, pro něž se rodiče stali jen příležitostnými hosty v jejich životech. Odcizení nastalo i mezi samotnými manželi. Martha se naučila být ženou hrdou na své úspěchy, samostatnost a na to, že není jen mužovým přívažkem. Zatímco Waitstill usiloval o udržení vztahu i navzdory vzájemnému odloučení, Martha dala přednost upřímnosti a v roce 1954 se s chotěm rozvedla.

Sharpová se pokusila dokonce angažovat v politice, ale ve volbách do Kongresu v roce 1946 neuspěla. K dobru jí nebyl přičítán její internacionalismus ani silné sociální cítění. Spolu s Waitstillem byla navíc podezřívána z takzvané neamerické činnosti i radikálně levicového přesvědčení. (Jak zjistil autor z odtajněných dokumentů, jeho prarodičům a jejich práci se tajně věnovaly asi tři desítky amerických agentů!)

Při pokusu o součet osob, kterým Martha s Waitstillem (leckdy za spolu-práce dalších aktérů) zachránili život, pak došel k číslu 125 lidí. To je zhruba šestkrát méně, nežli je počet zachráněných dětí z takzvané Wintonovy mise. Ale je 125 zachráněných životů málo? Pro historiky z Jad Vašem zcela určitě nikoli. A to ponecháváme stranou stovky a možná tisíce dalších osob, které vděčily Sharpovým za hmotnou pomoc díky jejich finančním darům.

Co dále říci ke knize i samotnému příběhu? Po stránce formální je zpracována kvalitně a nezasluhuje výtek. Co do obsahu se jedná o velice čtivé dílo a dramatický příběh, ba vlastně o „dvoubiografii“, která zaujme jak laika, tak i historického profesionála. Čeští čtenáři přitom v knize naleznou řadu zajímavých a málo známých informací, zvláště o Alici a Janu Masarykových či Františce Plamínkové, které se nevyskytují v jejich dosud vydaných životopisech.

Knihu sepsal autor, jenž není historikem a zároveň je příbuzným obou hlavních aktérů. Dílo také muselo zaujmout a nemohlo říci vše. Jak by ale totéž téma podal nezávislý odborník z akademické sféry? Domnívám se, že by pravděpodobně důsledněji vsadil celou řadu osob i událostí do širších souvislostí, možná i na úkor populární čtivosti či svižného plynutí děje. Pokud by byl současně kvalitním a nezáučeným psychologem, zřejmě by si ještě více všímal mnoha podstatných momentů, které ukazují pozvolný rozpad vztahu obou manželů, a kladl by si mimo jiné otázku, nakolik za rozvodem opravdu stálo jejich dlouhodobé odcizení, či spíše povahové rozdíly (například až příliš patriarchální chování Waitstill a Sharpa). Zda si Martha dovedla vážit též jeho zásluh, do jaké míry brala v potaz své vlastní děti a jejich potřeby, a co vše naopak dokázala obětovat pro vlastní „humanitární kariéru“ a aktivity, jež pro ni stály v životě na prvním místě, to zůstalo v knize – zřejmě záměrně – poněkud rozmlženo či plně nedořečeno.

V publikaci dále dostalo jen malý prostor vyšetřování možné „neamerické činnosti“ manželů Sharpových a vůbec doba spojená s tímto fenoménem, provázená až fanatickým honem na některé osobnosti veřejného života ve Spojených státech. Nepochybuji přitom, že právě pozdější osudy manželů Sharpových a jejich politické postavení v poválečné Americe by mohly být nosným tématem pro další knihu či pro druhý díl té stávající.

Bližší zmínky by možná zasloužil také americký unitářský prezident, reverend Frederick May Elliot. Právě on je šedou a kontroverzní eminencí v pozadí, která manžele Sharpovy vtlačila do role, jíž se cítili nasyceni a kterou kvůli svým dětem nadále nechtěli sehrávat – nemluvě o Elliotově osobním svérázu, zvláštním vztahu k ženám a jejich emancipaci (kterou však v Marthině případě paradoxně pomohl probudit a uvést v život) i autoritářském vystupování v rámci liberálního náboženského uskupení, hlásícího se k demokratickému způsobu rozhodování i podpoře feministických snah.

Každopádně ani siru Wintonovi nebyla věnována pouze jediná kniha, a tak není vyloučeno, že současná čtivá a populární biografie obou manželů bude jednou následována dalšími pracemi, které Marthin a Waitstillův život pojednají i z jiných úhlů pohledu (aniž by tím bylo nutno jakkoli umenšovat jejich úctyhodné humanitární úsilí). Ostatně téma jejich života a aktivit skýtá dostatek prostoru pro případné dílčí studie, jež si nemusejí klást za cíl komplexně zachytit celek života obou těchto pozoruhodných osobností.

Abstract

The heroes of the book Vzдорovali nacistům: Sharpovi a jejich válka, originally published in English as Defying the Nazis: The Sharps' War (Boston, Beacon Press 2016), are the Unitarian reverend Waitstill Sharp (1902–1985) and his wife, Martha Sharp (1905–1999) of Massachusetts. Both received outstanding credit for humanitarian missions commissioned by the American Unitarians to provide asylum, on the eve of and during the Second World War, to those at risk in the Protectorate of Bohemia and Moravia and Vichy France. The author of the book is the American publicist and documentary filmmaker Artemis Jukowsky, the Sharps' grandson. In his biography he concludes that his grandparents saved at least 125 lives and significantly helped hundreds of others at risk. Jukowsky uncovers in a popular and readable style a fascinating story that remains in the shadow of Sir Nicholas Winton's famed rescue mission, but much remains unsaid of the post-war fate of the Sharps and the story of their private lives.

Keywords / Klíčová slova:

United States; Czechoslovakia; Waitstill Sharp; Martha Sharp; Unitarians; refugees; Jews; humanitarian missions; World War II; intellectuals

Spojené státy; Československo; Waitstill Sharp; Martha Sharpová; unitáři; uprchlíci; Židé; humanitární mise; druhá světová válka; intelektuálové